

YAYIN TANITIMI / BOOK REVIEW

Çinlilik ve Çin'de Ötekiler

Haşim KARA *

Künye: Çinlilik ve Çin'de Ötekiler, Abdürreşit Celil Karluk, Atlas Yayınları, Ankara, 2019, 248 sayfa

Kişinin gerek kendini gerekse de ötekilerini tanıma ve tanımlama aracı olan kimlik, önce algılama ve akabinde bir inşa sürecini kapsar. Bu süreç içerisinde kimlik sadece tanıma ve tanımlama değil, tanınma aracına da dönüşür. Birey bu süreçte kendi kimliğini inşa ederken, içinde yaşadığı toplumun kültürel yapısından da etkilenir. Bireysel kimlik ile başlayan inşa süreci, grup kimliği, etnik kimlik, ulusal kimlik, medeniyet kimliği gibi farklı kimlik türlerini içererek devam eder.

Günümüz dünyası, ulusal ve uluslararası ölçeklerde, birbirleriyle çelişkili iki süreci aynı anda yaşamaktan kaynaklanan bir dizi tartışmaya sahne oluyor. Bir yanda ulus-devletin bir siyasal örgütlenme modeli olarak meşruluğu aşınma sürecine girmişken, diğer yanda etnik veya dinsel temelli milliyetçilik dalgasının siyasal etkileri dünya ölçeğinde artarak hissediliyor. Ulus-devletin yaşamakta olduğu meşruluk aşınması, örneğin ileri sanayi toplumlarında, ulus-devlete özgü, farklı inanç ve yaşam pratiklerinde varlığını duyuran kültürel mensubiyet özelliklerine kapalı, türdeş yurttaşlık anlayışına dayanan kamu alanını kültürel farklılıklara duyarlı ve saygılı bir açılım içine zorluyor. Buna karşılık, örneğin Çin Halk Cumhuriyeti'nin egemenlik alanı içinde kalan toplumlarda, bir kültürel birlik olarak, millet ile siyasal iktidarın meşruluk zemininde yeniden birleşmesini hedefleyen milliyetçilik akımları etkilerini artırıyor.

* Doktora öğrencisi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD, hasimkara90@gmail.com.

Gönderim Tarihi: 20 Aralık 2019; Kabul Tarihi: 09 Ocak 2020.

Bugün -Türkiye'de pek de bilinmeyen veya yanlış bilinen- Çin coğrafyası, medeniyeti ve kültüründe yaşayan insanlar, farklı unsurlar üzerinden temellendirdikleri kimliklerin tanınması için mücadele vermektedir. Kimlikler düzeyindeki bu tanınma mücadelesi, Çin'de "farklılık" ve bu "farklılıkların yönetimi" eksenindeki tartışmaların da temelini oluşturmaktadır. Bu eser, kadim Çin medeniyetini ve kültürünü, bünyesinde barındırdığı farklı dini, etnik, ulusal toplulukların tarihsel süreç içerisinde sosyolojik olarak ele alındığı, farklı zamanlarda Türkçe kaleme alınmış sekiz makalenin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş versiyonları ile eserin yazarı ile gerçekleştirilmiş bir röportajdan oluşmaktadır. Abdürreşit Celil Karluk'un Çin medeniyeti, kültürü, tarihi ve sosyolojisi ile ilgili, yaklaşık yirmi beş yıllık akademik hayatı boyunca edindiği bilgi ve donanımı ile desteklediği saha çalışmalarıyla ortaya çıkan bu eser, Türkiye'de Çin araştırmaları konusunda önemli bir boşluğu doldurmakla kalmayacak, Bilge Kağan, Tonyukuk geleneğindeki Çin araştırmalarının önemine ve Kaşgarlı Mahmud çizgisindeki alan uzmanlığı ile bilgiyi sahadan toplama yönteminin avantajlarına vurgu yapacağı kesindir.

Giriş bölümünde yazar kitabın daha iyi anlaşılması için özellikle bazı kavramlara açıklık getirmektedir. Özellikle, uzun yıllık saha araştırmaları temelinde oluşturduğu kavramsallaştırmaları ile dikkat çekmektedir. Örneğin, yazar, Çin'i sosyolojik açıdan genel olarak kültürel Çin ve politik Çin diye ikiye ayırmaktadır. Yazara göre, Kültürel Çin, politik Çin'den kesinlikle ayırt edilir ve muhakkak ki edilmelidir. Sosyolojik olarak *Kültürel Çin*, Çinliliği oluşturan bütün unsurların tamamen hâkim olduğu, farklılığın nispeten bulunmadığı (veya Çinlilerce bulunmadığına inanıldığı) homojen bir gerçekliktir. *Politik Çin* ise, Çin'in hegemonyasının geç tarihlerde inşa edildiği veya Çin'in etkisinde olan, Çin'e bağımlı veya dolaylı olarak yönetildiği bölgelerdir. Politik Çin, günümüzdeki Doğu Türkistan, Tibet, Hongkong gibi politik sınırları içinde olan özerk bölgeler olduğu gibi tarihteki Duhu, Tusı veya Jimi düzenlerinin uygulandığı gayri Çinli bölgesi de olabilir. Bu bölümde Abdürreşit Celil Karluk tarafından tanımlanan ve sınırları çizilen bir diğer önemli kavram ise "milliyet" kavramıdır. Ona göre milliyet: *"Sosyalist bir ülkedeki egemen milletten sosyal, kültürel, psikolojik hatta fizyolojik olarak farklılığını koruyan, kendine özgün milli hafızası ve psikolojisi bulunan halkların, modern tarzda milletleşmeye çalışırlarken bağımlı olduğu ülkede sosyalist devrimin gerçekleşmiş olması veya ilgili sosyalist ülke tarafından işgal edilmiş olması"*

sonucunda, sosyalist devrimi gerçekleştiren milletin politik hakimiyetine girerek sosyal, kültürel alanda nispi bağımsızlığını ve milli hafızasını koruyabilmiş olan milletler veya halklardır". Kitap, bu tarz özgün kavramsallaştırmalar ile dikkat çekici olmakla birlikte alana önemli katkılar sunmuştur.

Birinci bölüm, "Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Abdürreşit Celil Karluk, ülkemizde bilinmeyen daha doğrusu yanlış ya da eksik bilinen Çin'i, tarihsel köklerine inerek, kültür ve medeniyetini oluşturan değerleri, "Çinlilik" kimliğini ve bu süreçte oluşturulan "biz" ve "öteki" anlayışını sosyolojik bir perspektiften ele alarak açıklamaktadır. Çin'in dünya görüşünün ontolojik yansımalarının altını çizen çalışmada "Günümüz Çin devletinin Çince söylenişinin, merkez(i) ülke anlamına gelen Zhongguo- 中国 kelimesi ile ifade edildiğini belirten Karluk böylece Çin'in Sino merkezci coğrafya anlayışını da ortaya çıkarmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda Çinlilerin "Çinlilik" fikrini nasıl inşa ettikleri ve bu inşa dolayısıyla "öteki"nin nasıl konumlandırılıp nitelendirildiği iş bu çalışmada işlenilmiştir. 2500 yıllık yazı sistemi sayesinde oluşan "Çinlilik" kimliği, ortak bir "biz" anlayışını oluştururken, bu kimliğin karşısında konumlandırılan ve onun bir tehdit olarak bulunan "öteki" fikri ise sürekliliğini koruyarak nesilden nesile aktarabilmiştir. Çin kendisini dünyanın merkezinde gören ve diğer toplulukların -ötekilerin, tehditlerin- kendisine bir şekilde tabi olmasını bekleyen bir anlayışa sahiptir. Çalışmada bu ontolojik anlayış neticesinde Çin'in bir tehdit olarak algıladığı ötekilere karşı neler yapabileceğinin günümüzdeki yansımaları Doğu Türkistan üzerinden örneklendirilmiştir. Batı'da gelişen modern millet anlayışının farklı bir versiyonunun Çinlilerde çok erken tarihlerde ve ne şekilde ortaya çıktığını tarihsel verilere dayanarak ortaya koyan bu çalışma Türk okurlara, Çin dünya görüşü ve millet anlayışı ile beraber Çinlilerin öteki algısını da sunmaktadır.

Çin'in ötekilere karşı sahip olduğu bakışı ve bunun kaynağını ele alan ilk bölümün ardından "Çin'de Ötekileri Yönetme Stratejileri" başlığıyla ikinci çalışma gelmektedir. Öteki olanı kendi tarihinde "sürünerek hareket eden böcek, köpek, koyun ve vahşi kurt" gibi hayvan isimleri ile tanımlayan Çin, öteki olan ile arasında var olan ilişkiler neticesinde birçok strateji geliştirmiştir. Orhun kitabelerinde yazılan "Tatlı Dil ve Yumuşak İpek" ifadesi Çin'in Türklere karşı bazı stratejiler takip ettiğinin en görünen örneklerinden biridir. Bu çalışma, Çinlilerin, Çin içerisinde ve etrafındaki diğer milliyetlerle olan

ilişkilerini ve bu milliyetlerin Çin toplumuyla entegrasyonunda önemli rol oynayan, dört farklı stratejiyi, bunların uygulandığı alanları/bölgeleri/toplumları tarihsel süreci de ele alarak günümüze kadar taşımaktadır. Bu bağlamda, Çin'in farklılıklara yaklaşımını tarihsel kökleri ile ele alan Karluk, kadim Çin'den modern Çin Halk Cumhuriyeti'ne kalan mirasa değinerek bugünkü Çin'in diğer gelişmiş ülkelerin benimsediği çok kültürlülük ve çoğulculuk anlayışının aksine sınırları içerisinde bulunan azınlıkları (öteki olanı) tehdit ve tehlike olarak algıladığını belirtmiştir. Günümüzde Çin'in bu doğrultuda öteki olana karşı oluşturduğu yaklaşımının ne denli acımasız olduğunun somut örneklerini Tibet ve Doğu Türkistan üzerinde görülmektedir. Çalışma günümüz Çin devletinin küreselleşen dünyada uluslararası kurallara uymak yerine oluşturdukları stratejiler doğrultusunda muhataplarını kendi kurallarına uydurmaya çalıştığının altını çizmektedir. Bu açıdan Çin'in öteki olanı kontrol altına alıp yönetmek adına geçmişte oluşturduğu stratejilerin anlaşılması önem arz etmektedir.

Çin kimliğinin ontolojik altyapısı ile tarihsel oluşumunu ve Çin'in bu doğrultuda öteki olana karşı tutunduğu tavrı makro bir bakış açısı ile ele alan ilk iki çalışmanın akabinde sırasıyla "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Etno-Demografik Yapı" ve "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Dini Yapı ve Müslüman Milliyetler" başlıklı çalışmalar gelmektedir. Biraz önce ifade edilen çalışmaların ilki Çin Halk Cumhuriyeti'nin demografik özellikleri hakkında kapsamlı bilgiler içermekle birlikte aynı zamanda Çin'in azınlık olarak kabul ettiği gruplara karşı yürüttüğü politikalar hakkında da bilgiler vermektedir. Çin'de bir grubun ayrı bir milliyet olarak kabul edilmesi ortak bir iletişim dilinin var olmasına, bu nüfusun coğrafi anlamda bir bölgede yoğunlaşmasına ve ortak iktisadi, kültürel ve psikolojik özelliklere sahip olması şartlarına bağlıdır. İş bu çalışma Çin Halk Cumhuriyeti'nin kendi anayasasında varlığını kabul ettiği ve yukarıda belirtilen şartlara sahip 55 farklı azınlık milliyetinin bulunduğunu ifade edip, resmi nüfus sayımlarına dayanarak bu milliyetlerin nüfusu, yaşadıkları bölge ve konuştukları diller üzerine detaylı bilgiler içermektedir. Karluk'un aktardıklarına göre; bu azınlık milliyetlerden beşinin Çin tarzı özerk bölgelerde yaşadığı ve kısmi özerkliklerinin olduğunu söyleyebiliriz. Ne var ki bu kısmi özerklik bile bugün, Çin'in, Han Çinlilerini bu bölgelere göç ettirmek suretiyle demografik yapıyı değiştirdiği ve özerk bölgeleri, tekkültürcülük politikası doğrultusunda, hızla Çinlileştirmeye çalıştığını

söyleyebiliriz. Kitabın dördüncü bölümünü oluşturan “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Dini Yapı ve Müslüman Milliyetler” başlıklı çalışma ise Çin’de ortaya çıkmış ve sonradan Çin’e gelen dinlerin genel tahlilini yapmaktadır. Bu bölümde dikkat çeken nokta ise Han kökenli Döngen Müslümanlarının ayrı bir millet olarak kabul edilmesidir. Bir önceki bölümde ifade edildiği üzere bir grubun azınlık bir millet olarak kabul edilmesi için müşterek dil ve coğrafya ile iktisadi ve kültürel öğeleri barındırması gerekliliği, Döngen Müslümanlarının azınlık olarak kabul edilmesinde göz ardı edilmiştir. Bahsi edilen bu gerekliliklerin yerine, Han soylu Döngen Müslümanlarının azınlık olarak mevcudiyeti sahip oldukları dini kimlikten kaynaklanmaktadır. Bu çalışma, Çin’in resmi verilerinden ve anayasasından hareketle mevcut dini inanç ve pratiklerini detaylı bir şekilde ele alarak açıklamaktadır. Bu doğrultuda Çin’de mevcut olan Budizm ve çeşitleri, Taoizm, İslamiyet ve Hristiyanlık hakkında bilgiler verilmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise, İslam dinine inanan azınlık milliyetlerin detayları verilmektedir. Ayrıca bu çalışma, Çin’in çok dilli ve dinli bir toplum yapısına sahip olmasına rağmen geleneksel Çin düşüncesi ve farklılıklara karşı hoşgörüsüz tutumu dolayısıyla Çin’de yaşayan farklı dini inanç ve pratiklere sahip toplulukların yaşadıkları problemleri somut örnekleriyle ortaya koymaktadır.

Kitabın beşinci bölümünde Karluk, “Tayvan’ın Etno-Demografik Yapısı” başlığıyla, Tayvan’ı tarihsel olarak ele alıp günümüze kadar taşımaktadır. Bu çalışma, Çin’in kendi sınırları içerisindeki öteki olan ile ilişkisine değinen önceki çalışmalardan farklı olarak bir ada ülkesi olarak varlığını devam ettiren Tayvan ile olan ilişkilerine odaklanmaktadır. Kendi sınırları içerisinde bulunan azınlıkların varlığını anayasasıyla kabul eden Çin’in bu milliyetleri tekkültürcülük politikası ile Çinileştirdiği, hakkında yazı yazdığımız işbu kitabın önceki bölümlerinde ifade edilmişti. Çin’in azınlık milliyetlere karşı var olan bu tutumuna paralel bir şekilde Çin, Tayvan’ın ezelden bugüne Çin’in ayrılmaz bir parçası olduğu fikrine sahip olmuş. Günümüz Tayvan toplumsal yapısında Han Çinlilerinin baskın millet olarak bulunması, Çin’in sahip olduğu bu tutumun görünen bir sebebi olarak ifade edilebilir. Fakat bu çalışma ada ülkesi Tayvan’ın yerli halkları hakkında birçok detaylı ve önemli bilgi ortaya koymaktadır. Yapılan arkeolojik kazılar adanın Malayo-Polinezya halkının anayurdu olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat Çin kendi sınırları içerisinde azınlıklara karşı yürüttüğü politikanın bir benzerini

Tayvan'da bu arkeolojik bulguları görmezden gelerek ve kendi tezlerinin geçerliliğinde ısrar ederek sergilemektedir. Karluk kitabın bu bölümünde, Tayvan'ın etnik, kültürel ve dini yapısını Tayvan'ın resmi verilerine dayanarak detaylı bir şekilde ele almaktadır. Kısacası bu çalışma, günümüz Tayvan toplumunun tarihini, sosyal, kültürel ve dini yapısını resmi verilerden hareketle sosyolojik olarak ele almaktadır.

“Çinlilik ve Çin'deki Ötekiler” kitabının buraya kadar ele alınan bölümleri Çin'in kendi kimliğini nasıl oluşturduğu ve oluşturulan bu kimlik doğrultusunda öteki olana nasıl yaklaştığını ve ne tür stratejiler geliştirdiğini analiz etmektedir. Kitabın bu noktasından sonraki bölümlerini oluşturan üç çalışma ise Çin'in öteki olana karşı tutumunun ve diğerleri ile olan ilişkisinde oluşturduğu stratejilerinin mikro düzeydeki yansımalarını ele almaktadır. “Politika ve Ötekileştirme: Uygur Köylü İşçi Transfer Politikası Örneğinde” başlıklı altıncı bölüm, 2007-2010 yılları arasında Çin hükümeti tarafından finanse edilen “Kuzey Çin Kentlerindeki Uygur Köylü İşçilerinin Yaşam Koşullarını Araştırma Projesi” kapsamında yapılan saha çalışmasında elde edilen verilere dayanmaktadır. Karluk'a göre ÇKP, “Batıyı Kalındırma” stratejisi temelinde Çin'deki yerli halkların -Çin kültürü ve toplumu ile zorunlu olarak etkileşime giren Uygur Türkleri başta olmak üzere diğer yerli halklar- Çin'in iç bölgelerine transfer edilmek suretiyle Çin toplumuyla uyumlaştırma (asimilasyon) politikasını devreye sokmuştur. Bu çalışma yakın tarihte yapıldığı ve güncel verilerden oluştuğu için de günümüzde Uygur Türklerinin karşılaştığı sorunları daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. “İpek Yolu'nun Çin Güzergâhında Tehlikedeki Türk Toplum ve Kültürleri: Sarı Uygur Örneğinde” başlıklı yedinci bölümde Karluk, İpek Yolu'nun tarihsel süreçte nasıl ortaya çıktığını açıkladıktan sonra, çalışma konusu itibarıyla Türk toplum ve kültürlerinden Sarı Uygurların sosyo-kültürel, ekonomik ve dini yaşam pratiklerini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Tehlike altında kalan Sarı Uygur toplumu ve kültürünün yok olma tehlikesini hızlandıran esas nedenleri, yaptığı saha çalışmasıyla detaylı bir şekilde açıklayan Karluk'a göre, “Sarı Uygur'un bugünü Salurların yarını ve Uygurların ertesi günüdür” sözüyle hızla yaklaşan tehlikeye dikkat çekmektedir. Esasında bu uyarı Batı Türkistan cumhuriyetleri için de geçerlidir.

Sekizinci bölüm “Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü” başlığına sahiptir. Bu bölümde, kitabın Çin'de Ötekileri

Yönetme Stratejileri başlıklı ikinci bölümünde “Çin’in kendisi olmayan ile kuracağı ilişkide stratejiler geliştirdiğini” ifadesinin güncel bir örneği bulunmaktadır. Burada Karluk, 2013 yılından ilk defa Çin Halk Cumhuriyeti devlet başkanı ve Çin Komünist Partisi lideri Xi Jinping tarafından Kazakistan’da ortaya atılan ve bu tarihten itibaren de devlet desteği ile “Bir Kuşak Bir Yol” ismi ile uygulamaya konulan Yeni İpek Yolu projesi ve Çin’in yumuşak gücünü irdelemektedir. Yeni İpek yolu denilince akla en çok ‘ekonominin’ gelmesinin ana sebebi, hiç şüphesiz, Tarihi İpek Yolu hakkında yapılan çalışmaların genellikle ekonomi temelli olmasıdır. İşin ilginç yanı dünyanın en büyük Komünist Partisi’nin liderliğinde liberal ekonomik politikaların geliştirilmiş olması. Karluk’a göre bunu sebebi sadece ekonomik değil, güvenlik kaygısından geldiğini de somut örnekleriyle ortaya koymaktadır. Karluk “yumuşak ve sert güç” ayrımı yaparak, Çin’in ‘sert güç’ anlamında ekonomik bir büyüme gösterdiğini ifade etmiş ve “yumuşak güç”ün ise kültür olduğunu belirterek Çin’in kültür politikalarının üretildiği Hanban kurumuna dikkat çekmiştir.

“Çin’de ‘Geçmiş-Şimdi-Gelecek’ Yaşam” başlıklı dokuzuncu ve son bölüm ise eserin yazarı ile yapılan bir röportajdan oluşmaktadır. Bu röportajda Karluk, Çin’in medeniyetinden yemek kültürüne, yaşam tarzından diline, ekonomisinden eğitimine kadar geniş bir alanda kendisine yöneltilen soruları akademik bilgi birikimi ve tarafsız yaklaşımıyla cevaplamaktadır.

Özetleyeceksek, işbu eser, Türkiye’de yanlış veya eksik bilinen Çin medeniyeti, kültürü, Çin’in etno-milliyet yapısı ile sosyo- kültürel yapısını, farklı dini inanç ve pratiklerinin sosyolojik açıdan ele alındığı önemli bir eserdir. Önemlidir çünkü yazarın Çin Halk Cumhuriyeti’ndeki yaklaşık 15 yıllık akademik hayatı, Çin’i yakından tanınması ve bu konuda yetkin çalışmalar yapması, bu eseri önemli kılan bir unsurdur. Ayrıca günümüz Çin toplumunu ve Çin devlet politikalarını, Türkiye-Çin ilişkilerinde neden daha dikkatli olmamız gerektiğini anlatan bu eser Türkiye’de yapılan ve yapılması muhtemel Çin çalışmalarına önemli katkılar sağlayacaktır.